

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

29E JAARGANG

WOENSDAG 16 FEBRUARI, 1944

No. 1443

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; P. Lieftinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar („Prijsvaststelling No. 052. IM. 312"). Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimò van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.).
Telefoon 38340. Giro 8408.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museum-park, Rotterdam (C.).

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

	Blz.
Wagemann's „alternatiewet" door Prof. Dr. J. Tinbergen	86
De werkingsfeer van het Fonds voor de Prijspolitiek door K. J. Groeneveld	87
Ondernemingsvormen door Mr. Dr. E. Tekenbroek	90
Ingezonden stukken	
Coördinatie van landbouw- en industriepolitiek door Ir. A. Vondeling, met naschrift van Mr. P. A. Blaisse	94
Overheidsmaatregelen op economisch gebied.....	96
Maandcijfers	
Emissies in Januari 1944	96
Gecombineerde maandstaat van de vier Nederlandse groote banken en van het Nederlandsche bedrijf der Nederlandsche-Handel Mij.	96
Statistieken	
Stand van 's Rijks kas — Bankstaten	97

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Overeenkomstig de verwachting, in onze laatste overzichten tot uiting gebracht, heeft per medio Februari de Agent van de Schatkist weer een vrij omvangrijk bedrag aan papier afgegeven, teneinde aan de betalingsverplichtingen per dien datum — o.a. voor coupons en lossingen — te kunnen voldoen. Het ziet er naar uit, dat in het tijdvak 1 Februari t/m 1 Maart het totaal der afgiften het gemiddelde cijfer der laatste maanden verre zal slaan, waarvoor voor het overige niet zoo heel veel noodig was, omdat immers sedert de uitgifte van de 3½ % leening 1943 uitzonderlijk weinig papier ter beschikking van de markt is gesteld. Op de uiteindelijke vraag- en aanbodpositie ter geldmarkt heeft dit intusschen, om de in ons laatste overzicht geschetste reden, geen enkelen invloed, omdat de geldruimte onverminderd aanhoudt. Het tarief voor driemaands-kasgeldleeningen aan overheidslichamen is al tot $\frac{7}{16}$ à $\frac{1}{2}$ % teruggelopen, en ook de marktrenten voor schatkistpapier blijven op het uiterst lage niveau van $\frac{1}{8}$ (voor driemaands-papier) tot $\frac{5}{8}$ % (voor elfmaands-papier). Als bijzonderheid kan nog gemeld worden, dat de Agent nogal wat November-papier heeft afgegeven, papier dus met negenmaands-looptijd, zulks in verband met den wensch om de vervaltermijnen van het uitstaande papier wat meer te verdeelen. Per November stond nl. uiterst weinig schatkistpapier uit.

De obligatiemarkt heeft deze week bijna geen veranderingen van beteekenis te zien gegeven. De noteringen bleven vrijwel onveranderd. Een uitzondering moet slechts gemaakt worden voor de 3 % leening 1936, waarvan wij de vorige week konden melden, dat een record-notering van 104½ % was behaald, op welk niveau dit papier een rendement van nog geen 2½ % afwierp. Wij wezen er op, dat dit koerspeil zelfs in het licht van de speciale merites van deze obligatie — den korten looptijd o.a. — sterk overdreven was. De markt heeft blijkbaar deze anomalie ingezien, en toen ruilorders aan de markt kwamen, bleek de vraag niet voldoende om het koersniveau te handhaven. De notering reageerde tot rond 103, dus een val met bijna twee punten, hetgeen een jaarlijksch rendementsverschil uitmaakt van rond ¼ %. De omzetten in dit papier waren overigens vrij omvangrijk. Opvallend waren ook de relatief groote omzetten in incourante gemeenteleeningen. Het bestaan van een vrij omvangrijke latente vraag naar dergelijk papier opent voor den bezitter, die om eenigerlei reden tot spuien wil overgaan, de mogelijkheid om in korten tijd posten te spuien, waarover men in een minder van vraag verzadigde markt soms weken moest doen.

WAGEMANN'S „ALTERNATIEWET”.

Wagemann's werk.

Prof. Wagemann, de leider van het „Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung”, heeft onlangs een wetenschappelijke suggestie gelanceerd onder de naam van „Alternationsgesetz”, die de moeite van het nader beschouwen waard is.

Teneinde een juist inzicht in de waarde van dit laatste werk van Wagemann te doen ontstaan, is het gewenst een enkel woord over de betekenis van de auteur dezer nieuwe „wet” aan onze beschouwingen te doen voorafgaan. Wagemann's werk is ten eerste *organisatorisch*. Na de stabilisatie van de mark heeft hij in Duitsland het statistisch conjunctuuronderzoek georganiseerd. Het „Institut für Konjunkturforschung”, zoals het toen nog heette, heeft een hoeveelheid statistisch materiaal bijeengebracht en een reeks statistische onderzoeken gepubliceerd, zoals geen tweede dergelijke instelling in de wereld. Hoewel het voorbeeld van de Harvard-Universiteit hem voor ogen stond — getuige de plaats, die hij aan de „Barometer der drie markten” (effecten-, goederen- en geldmarkt) inruimde —, bewandelde hij al spoedig eigen wegen, waarvan hij een samenhangende verantwoording gaf in zijn in 1929 verschenen boek „Konjunkturlehre”, verdiept in zijn „Struktur und Rhythmus der Weltwirtschaft” van 1931. Hij was daarbij minder empiristisch dan de vakgenoten van de Harvard-Universiteit en bracht, in het bijzonder in de zgn. „Sonderhefte” van zijn „Vierteljahreshefte zur Konjunkturforschung”, een reeks onderzoeken over speciale bedrijfstakken, waarin veel dieper werd gegraven. Daarbij was de rol van Wagemann zelf in het bijzonder die van de organisator en de stimulerende directeur.

Neerslag van het economisch-politieke werk van zijn instituut vormen de later verschenen boeken „Zwischenbilanz” en „Wirtschaftspolitische Strategie”.

De betekenis van het werk van het instituut was daarbij vooral — en hierin komt een tweede zijde van Wagemann's werk tot uiting —, dat steeds door bestudering van de feiten, en door het zoveel mogelijk in cijfers vastleggen daarvan, de *realistische basis* werd verkregen, die voor een gezonde wetenschappelijke ontwikkeling niet kan worden gemist. Wetenschappelijk werk, dat het contact met de feiten verliest, verdort op den duur. En men behoeft het volstrekt niet eens te zijn met alles wat door Prof. Wagemann is betoogd, om toch, zoals ondergetekende, het bijzondere wetenschappelijke belang van diens optreden in te zien. Vanuit de werkelijkheid moeten de nieuwe denkbeelden worden geboren, die de wetenschap verder ontwikkelen en het is daarbij geen bezwaar, wanneer er een arbeidsverdeling is tussen hen, die, uit de studie van de cijfers, *suggesties* opwerpen voor nieuwe „wetten” en hen, die het nader onderzoek dier „wetten” ter hand nemen. Een dergelijke verdeling van arbeid is in de natuurwetenschappen reeds lang een feit.

De alternatiewet.

Tot de zojuist genoemde suggesties reken ik ook de nieuwe „*alternatiewet*”, waarover dit artikel handelt. Zij heeft betrekking op de invloed van de bevolkingsdichtheid op de welvaart, het klassieke terrein dus van Malthus. En terwijl men het nu gaarne voorstelt alsof, volgens de wet van Malthus, toenemende bevolkingsdichtheid leidt tot afnemende welvaart, waartegenover de anti-Malthusianen de mogelijkheid betoogden van een toenemende welvaart, stelt de alternatiewet, dat noch het één, noch het ander het geval is. Bij toenemende bevolkingsdichtheid neemt, aldus de alternatiewet, *afwisselend de welvaart af en toe*. De grafieken, die Wagemann tot dit denkbeeld hebben gevoerd, doen drie dalingen en drie stijgingen zien. Er zijn dus bepaalde dichtheids-zones, waarin de tendenties van de afnemende welvaart, andere, waarin

die van de toenemende welvaart het winnen. Deze grafieken zijn aldus samengesteld, dat daarin langs de horizontale as de bevolkingsdichtheid is afgezet, langs de verticale as het één of andere welvaartskenmerk (bijv. het inkomen per hoofd). Voor elk land zijn deze gegevens weergegeven in één punt. De aldus verkregen punten vertonen, zoals begrijpelijk is, een zeer sterke spreiding. Er zijn gemiddelden berekend voor bepaalde zones van bevolkingsdichtheid en deze vormen de zojuist genoemde op- en neergaande beweging.

Wagemann doet de vergaande consequenties zien, die een dergelijke alternatie zou hebben. Er zouden, indien de wet geldt, verschillende bevolkingsoptima zijn, en, indien de bevolkingsdichtheid van een land toeneemt, zou dat land zich afwisselend in een toestand van onder- en overbevolking bevinden. Uiteraard zou dit voor de geschiedenis van zo'n land verschillende kritische perioden meebrengen. Wagemann brengt deze in verband met enige der oorlogen uit de laatste tijd. De perspectieven, die hij voor de bestudering van dergelijke sociologische vraagstukken biedt, zijn ongetwijfeld wijd.

Ter motivering van zijn nieuwe wet wijst Wagemann er op, dat toenemende bevolkingsdichtheid achtereenvolgens bepaalde structuurveranderingen tot gevolg heeft, die de welvaartsontwikkeling beïnvloeden. Bij zeer geringe dichtheid zal er extensieve landbouw worden beoefend, waarbij wellicht nog uitvoer kan plaats vinden. Bij toenemende dichtheid zal de landbouw intensiever worden en de uitvoer eventueel verdwijnen. Bij nog grotere dichtheid zullen andere middelen van bestaan noodzakelijk worden, zoals handel en industrie; de efficiëncy daarvan kan door de bevolkingsdichtheid weer gunstig worden beïnvloed. Aldus doorkruisen elkaar velerlei tendenties, die in uiteenlopende richting werken. Bij de reeds door Wagemann genoemde kunnen zich nog andere voegen, zoals wijzigingen in de ruilvoet tussen de verschillende soorten producten.

Nader onderzoek gewenst.

Zoals men ziet, is dit een rijke verzameling van suggesties, die in meer dan één richting nader onderzoek verlangt. Ten eerste in de *statistische richting*. Is de tendentie werkelijk statistisch bewezen? Zijn de zigzagbewegingen niet toevallig?

Het zou kunnen, dat in bepaalde zones slechts enkele landen voorkomen, die technisch hetzij bijzonder hoog, hetzij bijzonder laag ontwikkeld zijn en daarmee hun stempel drukken op de groep, waarvan zij deel uitmaken.

De grote spreiding van de getallen binnen één zone zou een toevallig op en neer bewegen eveneens mogelijk maken.

Wil men meer zekerheid hebben, dan dient men de spreiding geringer te maken. Dit kan, wanneer men van de enkelvoudige correlatie tussen welvaart en bevolkingsdichtheid een meervoudige maakt, daarbij de andere factoren insluitend, die voor de welvaart eveneens van betekenis zijn. Eén zo'n factor is dadelijk aan te geven: de kapitaalrijkdom der verschillende landen. Deze is zeer uiteenlopend van omvang en heeft een grote invloed op de welvaart. Er zullen ongetwijfeld nog andere factoren zijn; deze zullen echter minder gemakkelijk te meten zijn. Voorlopig zou men het echter bij de eerstgenoemde kunnen laten. De grote vraag zal dan dus zijn: gelukt het, om, door introductie van deze verdere verklarende factor, de spreiding te verkleinen, terwijl daarbij de zigzaglijn behouden blijft?

De grafieken van Wagemann geven een *geografische vergelijking*; d.w.z. er worden verschillende landen op één moment vergeleken. Het is in het geheel niet zeker, dat hetzelfde verband nu ook zal gelden voor de achtereenvolgende fazen in de groei van één land; dat dient dus afzonderlijk te worden geverifieerd. Het statistisch materiaal daartoe is aanwezig voor enkele landen.

Ook kan het zijn, dat de kritische zônes, die Wagemann vindt, weliswaar bestaan, maar geen in de tijd onveranderlijke zônes zijn. Het laat zich zeer goed denken, dat, in verband met de technische ontwikkeling, de getallenwaarden van de kritische bevolkingsdichtheden zich in de loop van de tijd wijzigen. Ook dit ware te onderzoeken — indien het statistisch materiaal althans toereikend zou zijn.

Nader onderzoek is ook, en vooral, in de *theoretische richting* mogelijk; liefst, om niet te veel in de ruimte te werken, aan de hand van statistische metingen. Zo kunnen de suggesties over de rol, die de intensivering van de landbouw en later van de industrie spelen, gemakkelijk nader statistisch worden geanalyseerd. De samenhang tussen bevolkingsdichtheid en productiviteit van de landbouw is nader onderzocht door Colin Clark en evenzo die tussen grootte der bevolking en productiviteit van de industrie. De uitwerking van één en ander op de prijzen is met de tegenwoordige statistische kennis eveneens nader te onderzoeken. Bij een kwantitatief-theoretisch onderzoek zal men ook tegenover elkaar kunnen stellen de grootte dezer versthillende invloeden. Daarbij moge worden opgemerkt, dat ook reeds bij Malthus — wanneer men zijn bekende getallenvoorbeeld neemt van de bevolking, die in een meetkundige, en de subsistentiemiddelen, die in een rekenkundige reeks toenemen — de ontwikkeling van de welvaart, bij toenemende bevolkingsdichtheid, achtereenvolgens eerst stijgt en dan weer daalt. Ook hier reeds een zekere alternatie ¹⁾!

Een programma, dat voor onmiddellijke uitvoering vatbaar is, is: de welvaart van elk land splitsen in een aantal componenten, n.l. productiviteit van landbouw, industrie, verkeer, handel, enz., en vaststellen, of voor deze componenten eveneens de alternatie bestaat. Eén en ander kan zowel geografisch — dus door vergelijking van verschillende landen op hetzelfde oogenblik — als historisch — d.w.z. door vergelijking van de toestand van een land op verschillende oogenblikken — worden ondernomen.

Het is niet moeilijk om op de wijze, zoals hierboven is geschied, tal van kritische vragen te stellen. Schrijver dezes beschouwt dat als een klein kùnstje; doch hij acht daarmee de betekenis der suggestie niet verkleind. Het is heel wat gemakkelijker om al deze kritiek te doen horen — die overigens ook nodig en nuttig is —, dan om een vruchtbare suggestie te lanceren. Wat overigens in de alternatiewet aantrekkelijk is, is vooral dit: dat er een mogelijkheid ontstaat, dat zowel Malthus als zijn critici gelijk krijgen, elk onder bepaalde voorwaarden of binnen bepaalde zônes. Een dergelijke synthese van meer gezichtspunten, onder gelijktijdige beperking van elks geldigheidsgebied, is steeds een aantrekkelijke stap voorwaarts in het wetenschappelijk denken.

J. TINBERGEN.

¹⁾ Deze opmerking dank ik aan mijn medewerker Mr. W. Sommermeyer.

DE WERKINGSSFEER VAN HET FONDS VOOR DE PRIJSPOLITIEK.

In een vorig artikel ¹⁾ werden de instelling van het Fonds voor de Prijspolitiek en de redenen daartoe besproken. Thans zal nader worden ingegaan op enkele punten, die met de werking van het Fonds samenhangen.

Wat de werkingssfeer van het FPP betreft, kan in de eerste plaats onderscheiden worden de prijspolitieke verhouding tot het buitenland, in het bijzonder tot het Duitse Rijk en het binnenlandsche terrein van werkzaamheden.

A. Verhouding tot het buitenland.

De prijzen bij normalen uitvoer naar het Duitse Rijk

¹⁾ Men zie: „Het Fonds voor de Prijspolitiek”, door K. J. Groeneveld in „E.-S.B.” van 9 Februari 1944.

(evenals naar den Elzas, Lotharingen of Luxemburg of naar een instantie van het Groot-Duitsche Rijk) zijn onderworpen aan twee beginselen, waarvan het eerste is, dat geen uitvoer mag plaats vinden tegen hoogere prijzen dan de in Nederland toelaatbare ²⁾ en het tweede, dat de Duitse importeur de uit Nederland (en de overige bezette Westelijke gebieden) ingevoerde goederen slechts tegen de in Duitschland toelaatbare prijzen in verkeer mag brengen, hetgeen uiteraard tengevolge heeft, dat de daar geldende prijzen tevens ons plafond vormen ³⁾.

Bij de formuleering van dit laatste beginsel gold de overweging, dat invoer uit de genoemde landen geen opwaartschen druk op het Duitse prijsniveau mocht uitoefenen. In het kader van de inschakeling van Nederland's bedrijfsleven in de oorlogseconomie, evenals ter handhaving van de binnenlandsche werkgelegenheid, bleek het nu in sommige gevallen gewenscht, ook dan onzen uitvoer te handhaven, wanneer de Nederlandsche productiekosten het Duitse prijzenplafond overtreffen. Het offer, dat aldus door de betrokken producenten zou moeten worden gebracht, kan nu geheel of ten deele door den Staat worden gedragen, doordat zij door middel van toeslagen een prijs ontvangen, welke meer in verband sfaat tot hun kostprijs.

Het ligt voor de hand tegenover deze uitkeeringen compensatie te zoeken en deze kan worden gevonden in het leggen van heffingen op den uitvoer van goederen, welke hier te lande onder gunstiger voorwaarden worden voortgebracht en waarbij de Rijkscommissaris er in kan toestemmen den uitvoerprijs, in afwijking van het beginsel van de betreffende verordening, meer op de in het Duitse Rijk toelaatbare, hoogere prijzen af te stemmen.

De economische consequentie van de geschetste prijspolitiek is deze, dat hierdoor de standplaats- en efficiëncyvoordeelen of -nadeelen der Nederlandsche bedrijven t.o.v. die in het Duitse Rijk niet meer in die mate in hun financiële resultaten tot uiting komen. De bijzondere voordeelen immers, welke sommige branches of ondernemingen zouden kunnen behalen uit het „gunstige” prijsverschil tusschen Duitschland en Nederland, strekken bij consequente toepassing van de heffings- en uitkeeringspolitiek tot leniging van de offers, welke andere branches of bedrijven anders zouden moeten dragen terwille van de inschakeling in de oorlogseconomie en de handhaving van de werkgelegenheid. Ook op dit gebied constateeren wij dus de algemeene tendens tot nivelleering van de rentabiliteit als gevolg van bepaalde prijspolitieke maatregelen.

Ongetwijfeld zou hierdoor in een huishouding, waarin de rentabiliteit richtsnoer is voor den omvang en de richting van de particuliere investeringen, aan dit compas afbreuk worden gedaan. Zeker onder de huidige omstandigheden kan echter aan de rentabiliteit niet meer die richtinggevende waarde voor de kapitaalsinvesteringen worden toegekend. De geschetste politiek draagt nu althans een steentje bij tot correctie van de zeer ongelijkmatige inkomensdistributie, die een welhaast onvermijdelijk gevolg is van oorlogsomstandigheden.

In die gevallen, waarin uitvoer naar het Duitse Rijk plaats heeft tegen een prijs, welke de voortbrengingskosten niet dekt, kan men ongetwijfeld van een exportsubsidieering spreken. Ook dit beteekent voor ons land geenszins een nieuwe politiek. Immers, onder vigueur van de landbouwcrisismaatregelen deden wij niet anders, zij het dan, dat het toen andere goederen betrof en ook de richting van den aldus gepremieerden uitvoer een andere was. Ook de motieven zijn anders geweest. Hiertegenover moge er op gewezen worden, dat het Duitse Rijk meermalen bereid bleek af te zien van de voordeelen, welke

²⁾ Verordening van den Rijkscommissaris No. 162/1941, aangevuld door de Verordeningen No. 60/1942, No. 149/1942 en No. 71/1943.

³⁾ „Verordnung über die Preisbildung für Einfuhrwaren aus den besetzten niederländischen Gebieten” van 21 Januari 1941.

zouden voortvloeien uit een stringente toepassing van de Nederlandsche prijsvoorschriften, ook bij den uitvoer naar dit land.

Ook bij den *invoer*, welke vooral betrekking heeft op grondstoffen en halffabrikaten, kan zich zoowel het geval voordoen, dat een heffing met prijspolitiek karakter, gelegd op den invoerprijs, den kostprijs voor de verwerkende industrie belast, als dat door subsidieering de materiaal kostprijs tegenover den hooger aanschaffingsprijs in het buitenland wordt verlaagd.

Variabele invoerheffingen vormden indertijd het technische middel om de tegen lagere en fluctueerende prijzen uit de wereldmarkt betrokken agrarische producten via de landbouwcrisisorganisaties in het op een hooger niveau gestabiliseerde binnenlandsche prijzenpeil binnen te loodsen.

De huidige omstandigheden nopen er veelal toe, juist omgekeerd, in het buitenland duurder betrokken goederen onder toepassing van invoersubsidies in het op lager peil gestabiliseerde Nederlandsche prijzniveau binnen te sluisen. De toegepaste techniek echter is niet nieuw. Toch zijn ook zekere overeenkomsten in doeleinden vast te stellen. De wensch, voor bepaalde fabrikaten prijzen vast te stellen, welke gedurende voldoende langen tijd gehandhaafd zouden kunnen worden — een *conditio sine qua non* voor het vaststellen van zgn. bedragprijzen, zulks ter vermijding van de euvelen, verbonden aan de toepassing van zgn. calculatieschema's —, maakte het in enkele gevallen wenschelijk, dat de betrokken industrieën de grondstoffen ook tegen gestabiliseerde prijzen konden verkrijgen. Waar een stijgende tendens in den invoerprijs onmiskenbaar was, stelde men in enkele gevallen de binnenlandsche grondstoffenverrekenprijs bewust anticiperend zoo veel hooger, dat uit de invoerheffingen een fonds werd verkregen, dat in de volgende periode zou kunnen dienen om hieruit uitkeeringen te verrichten, indien de invoerprijzen zich boven den gestabiliseerden verrekenprijs zouden verheffen.

Het geschetste systeem is tot heden slechts incidenteel toegepast. Daarbij kan de vrees voor de ontwikkeling van een te omvangrijk administratief apparaat en te groote overheidsbemoeienis een rol hebben gespeeld en een ontwikkeling van sommige binnenlandsche prijzen hebben doen aanvaarden, die onmiddellijk afhankelijk werd gemaakt van de stijgende tendens op de buitenlandsche grondstofmarkten. Daarbij moest dan ook het nadeel worden aanvaard van de zeer moeilijke controlebaarheid van deze nimmer vaststaande en toch wettelijk geoorloofde prijzen, zulks door het ontbreken van het „sluizensysteem” en toepassing van het zgn. calculatieschema. Ook moest daarmee het ernstige bezwaar aanvaard worden, dat het inzicht in de oorzaken van de prijsstijging, nl. stijging in de grondstofprijzen of stijging van de onkostenopslagen, en daarmee het toepassen van remedies ernstig bemoeilijkt wordt.

Uiteraard zou een volgens bovenstaande aanduidingen gestabiliseerde grondstoffen-afgifteprijs periodiek herzien kunnen worden, waarbij de prijs der fabrikaten — de rentabiliteit van de betreffende ondernemingen in acht nemende — eveneens aan herziening kan worden onderworpen. Zou een dergelijke prijswijziging met het oog op de belangen der afnemers ongewenscht zijn of zou deze wijziging op te groot technische bezwaren stuiten — mede met het oog op de repercussies op de overige prijzen en kosten —, dan zou een fonds met prijspolitieke doelstelling deze prijsveranderingen kunnen ondervangen. In het geval van een voortgezette prijsstijging van een begeerd invoergoed zou dit niet anders beteekenen dan een voortgezette subsidieering van den grondstofinvoer. De beschreven techniek kan natuurlijk nimmer de kern van de kwaal, nl. de inflatorische tendens op enkele buitenlandsche grondstofmarkten, wegnemen. De verschillende maatregelen, die het importeerende land, dat prijs stelt

op stabilisatie van zijn prijsniveau, daartegen kan nemen, zijn door Dr. Fischböck eenigen tijd geleden opgesomd en op hun verdiensten getoetst⁴⁾.

Eén dier, met het oog op het streven naar stabilisatie van het continentale prijsniveau overigens slechts als noodoplossing te aanvaarden, middelen is de verhooging van den eigen uitvoerprijs tegenover zulke landen. Daarbij zal de Overheid een deel der aldus behaalde bijzondere exportwinsten door heffingen moeten treffen, teneinde den duren invoer uit deze landen goedkooper te maken.

Op deze wijze hangen invoerheffingen, invoersubsidies en heffingen op den uitvoer samen. Het primaire doel bij al deze maatregelen is de relatieve stabilisatie⁵⁾ der prijzen, onder handhaving van het algemeene prijzniveau. Met betrekking tot het buitenland fungeert een prijspolitiek fonds aldus als een „compensatiekas”⁵⁾.

B. Het binnenlandsche werkterrein.

Verschillende omstandigheden kunnen het wenschelijk maken aan het systeem van prijsvaststellingen dat van heffingen of uitkeeringen te verbinden.

1. Het Prijsvormingsbesluit 1941 legt het bedrijfsleven de verplichting op, de prijzen te bepalen in overeenstemming met de eischen, welke het algemeen belang, in het bijzonder met betrekking tot de oorlogsomstandigheden, stelt, en prijzen, die aan deze eischen niet voldoen, te verlagen. In het bijzonder zal omzetvermeerdering in bepaalde gevallen tot zelfstandige prijsverlaging aanleiding moeten geven. Anders dan in Duitschland, waar de Prijzencommissaris aan een overeenkomstig gebod als alternatief het dwangmiddel van de zgn. afrooming van de „meerwinst” verbond — ondanks technische en materiele wijzigingen bestaat daar ook thans nog dit beginsel —, heeft de Overheid hier te lande om verschillende redenen van een *algemeene* toepassing van een „winststop” afgezien. Dit neemt niet weg, dat de Gemachtigde voor de Prijzen het Prijsvormingsbesluit regelmatig toepast als wettelijke basis voor het van overheidswege vaststellen van prijzen in al die gevallen, waarin het blijkt, dat bestaande prijzen — zij het bijv. „9 Mei-prijzen”, zij het zelfstandig bepaalde prijzen voor zgn. nieuwe goederen — niet met de zoo juist genoemde eischen in overeenstemming zijn.

Niet steeds echter is een verlaging van prijzen in overeenstemming met een juist sociaal beleid, nl. dan niet, wanneer het ook nu nog geproduceerde goederen betreft met luxe-karakter. Ongerechtigd hoge winsten kunnen in een dergelijk geval beter via een heffing ten bate komen van producenten van voor het levensonderhoud noodzakelijke goederen. In andere gevallen stuit een prijsverlaging af op technische bezwaren, bijv. dan, wanneer het beperken van een zeer hoge rentabiliteit tot bescheidener verhoudingen, door den verkoop van het goed in zeer kleine eenheden, tot een praktisch niet voelbare prijsverlaging zou leiden of zelfs niet uit te drukken zou zijn in heele centen. Niet in het minst levert prijsverlaging door fabrikanten bezwaren op, wanneer geen garantie bestaat, dat ook de uiteindelijke afnemer hiervan voordeelen geniet en het gevaar bestaat van een eenzijdige bevoordeeling, van den directen afnemerskring. Ook het streven naar uniformiteit van prijzen voor gelijkwaardige artikelen kan een beletsel zijn tot individuele prijsverlaging, aannemende; dat overdreven differentieele winsten onder de huidige omstandigheden niet beantwoorden aan de eischen, welke het Prijsvormingsbesluit formuleert. In al deze gevallen zal een heffing, die dan vaak het karakter verkrijgt van een afrooming van meerwinst, rationeel in de plaats treden van een prijsverlaging. Aldus treedt in de plaats van een algemeen winstbeperking met het alternatief van prijsverlaging een voorzichtig,

⁴⁾ Zie o.a. „Berliner Börsen Zeitung” van 9 November 1943.

⁵⁾ Ook Frankrijk en België bijv. kennen sinds kort zulke compensatiekassen.

ieder geval op zijn eigen mérites onderzoekend, systeem van winstbeperking.

2. Is in het voorgaande de functie van het Fonds voor de Prijspolitiek eenzijdig georiënteerd op het doen van heffingen, anders is dit, wanneer voor een branche uniforme prijzen vastgesteld zijn, die echter door een sterke kostenverspreiding — vooral wanneer deze niet op reële verschillen in ondernemersprestaties berust — tot onbillijkheden aanleiding kunnen geven of zelfs de voortzetting van de productie van in stand te houden grensbedrijven in gevaar kunnen brengen. Alsdan heeft men, teneinde de bezwaren van den uniformen prijs te ondervangen, de keuze tusschen de toepassing van groepsrijzen en — wanneer dit op bezwaren afstuit — een systeem, waarbij heffingen op de productie van ondernemingen met de laagste kosten gepaard gaan met subsidieering van die met hoogere kosten. Daarbij zou het strijdig zijn met één der belangrijkste motieven tot doorvoering van den uniformen brancheprijs, nl. de bevordering van de concurrentie naar prestatie, wanneer het systeem van heffingen en uitkeeringen de differentieele winsten geheel weg zou belasten of de grens-ondernemingen onder alle omstandigheden voor verliezen zou vrijwaren.

3. De wel zeer uiteenlopende mate, waarin door de oorlogsomstandigheden verschillende branches en ondernemingen van grondstoffen konden worden voorzien, heeft onder andere tengevolge gehad, dat de *onderbezetting*, hoewel een algemeen verschijnsel voor de geheele industrie, de verschillende branches op wel heel willekeurige wijze in hun rentabiliteit en hun mogelijkheden tot kapitaalreproductie trof. Het economisch lot lette daarbij niet op de betekenis, welke de ondernemingen in het verleden voor de volkshuishouding hadden en mogelijk in de toekomst weer zullen hebben — wij denken aan onze scheepvaart, onze werven, enz. —, en slechts ten deele op de betekenis, welke deze industrieën bij de huidige constellatie hebben. Zoo kan het, om enkele excessen te noemen, geschieden, dat onder alle omstandigheden voor de volkshuishouding onbelangrijke bedrijven boven een normale kapitaalreproductie nog aanzienlijke kapitaalaccumulatië hebben kunnen verrichten, waartegenover andere, wederom onder alle omstandigheden, uitermate belangrijke takken van bedrijf tot aanzienlijke kapitaalinteringen werden gedwongen. Zoo scheppen de huidige oorlogsjaren niet alleen het veel omstreden vraagstuk van de toekomstige kapitaalvorming, maar evenzeer dat van de economisch juiste kapitaaldistributie.

Het is bekend, dat de Overheid principieel niet bereid was, noch is, door het toelaten van het zgn. *incalculeren* van de onderbezetting de geschetste wanverhouding in de inkomensvorming te verzachten, wegens den sterk verstorenden invloed, die dit zou hebben, niet enkel voor het algemeene prijs- en kostenniveau, doch evenzeer voor de onderlinge prijsrelaties. Slechts bij die ondernemingen, welke uitgesproken luxe-goederen voortbrengen, zou wellicht over het sociale bezwaar van een sterke prijsstijging heen gestapt kunnen worden, doch het zijn juist deze ondernemingen, bij welker volledige kapitaalreproductie de volkshuishouding weinig gebaat zou zijn. Theoretisch ware het echter wel denkbaar, dat de Overheid door een omvangrijk systeem van heffingen en subsidieeringen de onevenwichtige inkomensvorming in het bedrijfsleven had gecorrigeerd. De steun aan stilgelegde bedrijven, bestreden uit de verplichte bijdragen der werkende bedrijven, vormt een aarzelenden stap in deze richting. De vrijwilligste eunregelingen aan stilgelegde bedrijven vormen een tweeden aarzelenden stap, onder deelneming van het bedrijfsleven, tot steun aan de bedrijven met 100 % onderbezetting. Het streven naar beperking van excessieve winsten; op grond van het Prijsvormingsbesluit, vormt een bijdrage tot bedoelde correctie. Het zal wel bij deze stappen moeten blijven. Want niet kan aangenomen worden, dat het Fonds voor de Prijspolitiek zoo ver zou willen

of kunnen gaan, het vraagstuk van de kapitaaldistributie tot een oplossing te brengen.

4. Wel zal het Fonds voor de Prijspolitiek een oplossing kunnen brengen voor het geval, dat in de „Richtlijnen voor de Prijsvaststelling”, uitgegeven door den Gemachtigde voor de Prijzen (Ned. St.Crt. No. 69A van 11 April 1942), reeds werd voorzien, nl., dat een onderneming, welke haar prijs vastgesteld ziet op basis dezer richtlijnen, door sterke onderbezetting in acute liquiditeitsmoeilijkheden dreigt te geraken. Reeds toen werd bepaald, dat in zoodanige gevallen het verstrekken van hulp kon worden overwogen, voorzover instandhouding van het bedrijf noodzakelijk zou worden geacht en prijsverhoging niet toelaatbaar zou zijn.

5. De opsomming van de mogelijkheden, welke het Fonds voor de Prijspolitiek biedt, zou niet volledig zijn, wanneer onvermeld bleef het door subsidieering goedkooper maken van die niet-agrarische producten, welke niettemin de kosten van het levensonderhoud mede bepalen. Het is vooral op het terrein van de voedselvoorziening, dat de spanningen tusschen de noodzakelijke geachte productiekosten en de draagkracht van breede consumentenmassa's immer het grootst was. Dit neemt niet weg, dat ook op het niet-agrarisch terrein zich dergelijke spanningen kunnen voordoen.

Een tegemoetkoming aan „den” consument door *algemeene* prijsverlaging heeft tot inhoud, dat men, terwille van een, min of meer omvangrijke categorie consumenten, alle consumenten subsidieert. Het gevolg is steeds, dat de totale omvang van de subsidie grooter is dan het koopkrachtstekort, dat men bestrijden wil, zoodat bij de consumenten met hoogere inkomens een koopkrachtoverschot ontstaat, dat door fiscale en andere maatregelen wel niet geheel achterhaald kan worden. Een volledige tegemoetkoming aan „den” consument zou bovendien beteekenen, dat de prijzen ingesteld zouden moeten worden op de categorie met de allerlaagste inkomens. Vormen deze slechts een gering percentage van alle inkomentrekkers, dan zou een dergelijke consumentensubsidieering wel ver het doel voorbijschieten. Een directe bestrijding van het koopkrachtstekort zou dan meer rationeel zijn. Vooral onder de huidige schaarschte zou ieder koopkrachtsoverschot, juist bij de zeer breedte massa van trekkers van middelmatige inkomens, door hun massale werking, leiden tot omvangrijke illegale aankopen of tot het op groote schaal besteden van illegale prijzen, waarmede de bedoelde categorie van kleinste inkomentrekkers allerminst diende zou zijn.

De benadering van het aantal gezinnen, dat niet in staat zou zijn de meest noodzakelijke levensbehoeften te dekken, wanneer het genoodzaakt zou zijn de betreffende goederen te betrekken tegen prijzen, die de voortbrengingskosten dekken, en ten wiens behoeve dus overgegaan wordt tot een algemeene prijsverlaging door middel van subsidies, stuit in normale omstandigheden reeds op groote moeilijkheden. De vaststelling van het verloop van de inkomenskromme, meer in het bijzonder van de lage gezinsinkomens, welk verloop één der grondslagen vormt van de prijs-, de loon- en in het algemeen de sociale politiek, wordt in de huidige omstandigheden wel zeer bemoeilijkt door de sterke verschuivingen, welke in het bijzonder in de gezinsinkomens door tal van oorzaken hebben plaats gevonden. Niettemin kan men er van overtuigd zijn, dat het aantal der — ongeorganiseerde — consumenten, wier koopkracht te beschermen het prijsbeheerschingsapparaat zich als één van zijn belangrijkste taken heeft gesteld, zeer aanzienlijk is.

Dit neemt niet weg, dat een grondiger inzicht in de inkomensopbouw wellicht tot de conclusie zou kunnen leiden, dat de bestrijding van althans een deel van het ongetwijfeld bij een groep der consumenten aanwezige koopkrachtstekort, uit een oogpunt van meest economische financiering, beter zou kunnen geschieden door

verbetering van de inkomens van de betreffende categorieën, dan door een algemeene prijsverlaging, indien men althans niet tot het vele bezwaren medebrengende systeem van prijsdiscriminatie ten behoeve van bepaalde categorieën van consumenten wil overgaan.

Waar echter dergelijke groote sociale belangen op het spel staan, als de zorg voor de reële voorziening in de meest noodzakelijke levensbehoeften van groote massa's der bevolking, zal de prijspolitiek op de strikte handhaving van het prijsniveau gericht moeten blijven.

Conclusie.

Concludeerend kan vastgesteld worden, dat het Besluit tot vorming van een Fonds voor de Prijspolitiek talrijke ontplooiingsmogelijkheden inhoudt. In hoeverre hiervan gebruik zal worden gemaakt, zal geheel van de ontwikkeling der omstandigheden afhangen. Op een eenzijdige subsidieeringspolitiek zal stellig niet gerekend kunnen worden. Integendeel zal door het streven naar een begrotingsevenwicht een zekere verscherping van de prijspolitiek tegenover die ondernemingen kunnen intreden, die wellicht juist door de huidige omstandigheden een hooge rentabiliteit aanwijken, of zelfs tegenover die, waar dit, ondanks deze omstandigheden, nog het geval is.

K. J. GROENEVELD.

ONDERNEMINGSVORMEN.

De Redactie zond mij toe het onlangs onder bovenvermelden titel bij de N.V. Samsom te Alphen verschenen boekwerkje van Mr. W. C. L. van der Grinten en G. J. Lunenberg, met verzoek dit werkje te willen bespreken, dan wel naar aanleiding daarvan een artikel te schrijven.

Gaarne heb ik aan dit verzoek voldaan, omdat het mij van belang leek voor de in dit boekwerkje behandelde problemen, die voor het bedrijfsleven van vitaal belang zijn, niettegenstaande die problemen overwegend van juridischen aard zijn, in dit tijdschrift de aandacht te vragen. Dit moge tevens verklaren, waarom de onderstaande uiteenzettingen den omvang van een boekbespreking te boven gaan.

V. d. Gr. heeft een vruchtbare pen; verschillende recente besluiten, die voor het bedrijfsleven van belang zijn, zijn door hem op levendige wijze gecommentarieerd, terwijl hij ook in de tijdschriften, in het bijzonder dan in de „Naamlooze Vennootschap”, zijn licht laat schijnen en dan vooral weer over wat men zou kunnen noemen: nieuw recht. Hij heeft daardoor een zeker renommé gekregen; met belangstelling neemt men dan ook een nieuw werkje van hem ter hand.

Gevolgen van de fiscale politiek.

Het onderwerp van het werkje staat in het brandpunt van de belangstelling, zulks als gevolg van de richting, die de Overheid met haar fiscale politiek is ingeslagen. Die richting verschilt, principieel beschouwd, niet van die, welke in andere landen gevolgd wordt. In ons land is die wijziging in de fiscale politiek door het bedrijfsleven sterker gevoeld dan elders. De vervanging van de van n.v.'s geheven uitdeelningsbelasting (de div.- en tantièmebelasting) door een naar de winst geheven belasting vond hier te lande laat plaats. Dit heeft tot gevolg gehad enerzijds, dat de n.v. als ondernemingsvorm een groote betekenis gekregen heeft, en anderzijds, dat de belangstelling voor de andere ondernemingsvormen betrekkelijk gering bleef. Ik denk daarbij in het bijzonder aan de vennootschap onder firma (v.o.f.) en de commanditaire vennootschap (c.v.). Ons wettenrecht met betrekking tot de v.o.f. en de c.v. is van ouden datum; dit behoeft op zichzelf genomen niet bezwaarlijk te zijn, om dat wetenschap en rechtspraak een levend geldend recht

kunnen scheppen en een min of meer schematisch wettenrecht daarbij zelfs een voordeel kan zijn, omdat stellige wetsvoorschriften dan in mindere mate een beletsel kunnen zijn om aan de eischen, die het bedrijfsleven stelt, tegemoet te komen. Door gebrek aan belangstelling voor die andere ondernemingsvormen (natuurlijk betrekkelijk bedoeld) heeft de rechtspraak zich op dit punt hier te lande niet in voldoende mate ontwikkeld, met als gevolg, dat er, wat het civiele recht betreft, thans veel rechtsonzekerheid op dit punt bestaat¹⁾.

Zou dit reeds voldoende zijn om den toestand weinig bevredigend te noemen, daarbij komt nog, dat de overhaast ingevoerde nieuwe belastingbesluiten (ik denk daarbij voornamelijk aan de nieuwe inkomstenbelasting en de ondernemingsbelasting) over de v.o.f. en de c.v., een gloednieuw netwerk van fiscale voorschriften hebben gespannen. Weliswaar kan men, om zijn weg in die nieuwe voorschriften te vinden, voor een goed deel steun zoeken bij de vroegere fiscale rechtspraak, maar een feit is, dat er in die nieuwe belastingbesluiten tal van voor ons fiscale recht principieel nieuwe elementen zitten. De consequenties daarvan zijn voorhands niet geheel te overzien, vooral ook omdat men noode mist Kamerstukken, die de interpretatie der voorschriften vergemakkelijken.

Van overheidswege heeft men, wat het civiele recht betreft, ingezien, dat het bedrijfsleven bij zijn „vlucht” uit de n.v.-vorm in een impasse geraakte. Ter gelegenheid van de afkondiging van het Liquidatiebesluit is medegedeeld, dat een herziening van ons vennootschapsrecht overwogen werd. Maar de berg heeft een muis gebaard in den vorm van het, twee simpele artikelen bevattende, „Overgangsbepaling commanditaire vennootschappen”, dat stellig niet verhelderend heeft gewerkt.

Voorlichting gewenscht.

Bij dezen weinig bevredigenden stand van zaken is er behoefte aan voorlichting, een taak, die in de eerste plaats door de rechtswetenschap te verrichten valt. Het is verblijdend te kunnen constateeren, dat, niettegenstaande de tijdsomstandigheden niet bevorderlijk zijn voor wetenschappelijk werk, de juristen die taak hebben opgevat. Mr. Duynstee publiceerde zijn „Vennootschapsrecht”, Mr. Völlmar zijn „Nieuw Vennootschapsrecht”; voor de Broederschap der Notarissen schreef Mr. de Lange een prae-advies over „Voortzetting der v.o.f. — of van haar zaken — na uitreden, overlijden, enz., van één of meer der vennoten”; voor de Nederlandsche Juristenvereniging prae-adviseerde Mr. de Grooth over de vraag: „Behoeft de wettelijke regeling van de commanditaire vennootschap wijziging en zoo ja, welke?”. Daarnaast verschenen geregeld tal van tijdschriftartikelen. En thans komen Mr. v. d. Grinten en Lunenberg met hun „Ondernemingsvormen”, een 132 bladzijden tellend werkje.

In het voorwoord lees ik:

„Dit boekje wil een leidraad geven bij de keuze van ondernemingsvorm en bij de constructie van den gekozen ondernemingsvorm. Het is bestemd voor ondernemers en voor allen, wier advies omtrent deze vragen wordt ingewonnen. Wij denken hierbij aan advocaten, notarissen, accountants en belastingconsulenten.”

Teneinde den lezer een indruk te geven van de wijze, waarop getracht wordt dit doel te bereiken, moge een korte weergave van den inhoud van het werkje volgen.

In Hoofdstuk I wordt de beteekenis van den rechtsvorm voor de onderneming geschetst en er op gewezen, dat de keuze tusschen de in aanmerking komende rechtsvormen bepaald wordt enerzijds door bedrijfseconomische

¹⁾ Mr. G. de Grooth schrijft in zijn prae-advies voor de Ned. Juristenvereniging de geringe ontwikkeling van de c.v. hier te lande toe aan de gebrekkige wettelijke regeling. Ik betwijfel de juistheid van deze stelling en schrijf die geringe ontwikkeling in de eerste plaats toe aan ons fiscale recht, dat de n.v. als ondernemingsvorm een voorsprong gaf.

factoren, anderzijds door fiscale factoren. Er worden vijf bedrijfseconomische factoren onderscheiden, t. w.:

1. de continuïteit van de onderneming;
2. de zelfstandigheid;
3. de mogelijkheid om derden financieel te interesseeren;
4. de aansprakelijkheid;
5. de oprichting en de organisatievorm.

In Hoofdstuk II worden in vijf paragrafen deze bedrijfseconomische factoren afzonderlijk besproken. In feite bevat Hoofdstuk II de civielrechtelijke zijde van de keuze van den ondernemingsvorm. M.i. is het niet verhelderend om hier te spreken van „bedrijfseconomische factoren”; in Hoofdstuk II wordt geen bedrijfseconomie behandeld, maar slechts de mogelijkheden, die ons positief (civiel) recht geeft om te voldoen aan de behoefte van het bedrijfsleven, wat betreft de associatievormen, welke behoefte dan uiteraard door bedrijfseconomische overwegingen bepaald wordt.

Hoofdstuk III behandelt in vijf afzonderlijke paragrafen de fiscale positie van de behandelde ondernemingsvormen, t.w. de eenmanszaak, de v.o.f., de c.v., de n.v. en de c.v. op aandeelen. In par. 6 wordt een vergelijkend overzicht gegeven van den fiscaal druk op elk der ondernemingsvormen; met cijfervoorbeelden en graphieken wordt één en ander op instructieve wijze verduidelijkt²⁾. In een korte par. 7 wordt de vereveningsbelasting en de steunverlening aan stilgelegde bedrijven behandeld, terwijl in par. 8 de fiscale consequenties van het toetreden en uittreden van vennoten, overdracht van de geheele of gedeeltelijke onderneming en liquidatie behandeld zijn.

De wijze, waarop Lunenberg, die in Hoofdstuk III aan het woord is, zijn stof heeft ingedeeld, maakt het m.i. zijn lezers niet gemakkelijk hem in de toch al niet gemakkelijke materie te volgen. Hij wijst er zelf op, dat zijn doel niet was om naast de reeds bestaende commentaren een nieuw commentaar te geven op de verschillende belastingbesluiten; slechts de verschillen in fiscaal opzicht tusschen de behandelde ondernemingsvormen beoogt hij duidelijk te maken. Het was m.i. aan de overzichtelijkheid van het betoog ten goede gekomen, indien daartoe eerst als hoofdcategorieën tegenover elkaar waren gesteld de ondernemingsvormen, die *wel* en die, welke *niet* voor de vennootschapsbelasting en de vermogenbelasting II belastingplichtig zijn. Bij de behandeling van de verschillen daartusschen had dan vanzelf datgene, wat gemeenzaam is aan alle ondernemingsvormen, die tot één der hoofdcategorieën behooren, samengevat kunnen worden; daarna hadden dan de verschillen, die er in elk der hoofdcategorieën tusschen de daartoe behorende ondernemingsvormen onderling bestaan, behandeld kunnen worden.

In Hoofdstuk IV worden de conclusies uit het voorafgaande getrokken, terwijl aan het einde van het werkje tenslotte statuten voor een commanditaire vennootschap, met aantekeningen in voetnoten, worden afgedrukt.

Vraagt men zich, na het werkje doorgenomen te hebben, af, of de schrijvers er in geslaagd zijn het door hen gestelde doel te bereiken, dan is er aanleiding om er op te wijzen, dat de schrijvers zich een taak hebben gesteld, die voorspand zeker niet te vervullen is. Blijkens het voorwoord en het prospectus van den uitgever werd immers beoogd een leidraad voor ondernemers te geven en dan tevens voor hen, die de ondernemers moeten adviseeren. Ik betwijfel echter ten stelligste, of het werkje den velen ondernemers, die het zich hebben aangeschaft, datgene gebracht heeft, wat zij zochten en mochten verwachten op grond van de aankondiging. Ik geloof veeleer, dat vele ondernemers, na zich met goeden moed aan de lectuur ervan gezet te hebben, het werkje min of meer spoedig naast

²⁾ Het treft mij daarbij, dat niet verwezen wordt naar het artikel van J. B. Snethlage in „De Naamlooze Vennootschap”, 21e jrg., blz. 272, waarin op soortgelijke wijze met cijfervoorbeelden het verschil in belastingdruk bij uitoefening van een onderneming in den vorm van een n.v., resp. v.o.f. wordt verduidelijkt.

zich neer hebben gelegd, in het besef, dat voor een goed begrip van de behandelde vraagstukken meer deskundigheid op civiel- of fiscaalrechtelijk gebied noodig is, dan waarover de ondernemer doorgaans beschikt. Ja, ik geloof zelfs, dat er ook tal van advocaten, notarissen, accountants en belastingconsulenten (allen adviseurs, waarvoor het werkje mede bedoeld is) zullen zijn, die moeite zullen hebben het werkje in zich op te nemen. Met deze opmerking wil ik niets afdoen aan het gehalte van den inhoud, integendeel, zij mag voor de goede kwaliteit van het gebodene getuigen.

Rechtsonzekerheid.

Een principieele bedenking, die ik tegen de algemeene strekking van het werkje heb, is, dat er een zekere geruststelling van uitgaat. Weliswaar erkennen de schrijvers op verschillende plaatsen, dat er veel rechtsonzekerheid bestaat, maar het is toch h.i. mogelijk, om, indien men den n.v.-vorm om fiscale redenen wil verlaten, een bevredigende oplossing te vinden. Zij hebben daarbij hun hart verpand (en terecht) aan de c.v.; dit bracht hen ertoe een goed doordacht concept voor statuten, dat ik dankbaar in mijn formulierenverzameling heb opgenomen, als bijlage bij hun werkje te voegen.

Ik had er de voorkeur aan gegeven, indien een bekend publicist als v. d. Gr. de gelegenheid te baat had genomen om eens hard de alarmklok te luiden, teneinde de aandacht te vestigen op de onzekerheid, zoowel op civielrechtelijk als op fiscaalrechtelijk gebied, die er voor het bedrijfsleven momenteel bestaat, wat betreft de keuze van den meest geschikten ondernemingsvorm, een onzekerheid die te groot is om een gezonde ontwikkeling van het bedrijfsleven mogelijk te maken.

Om niet onbillijk tegenover de schrijvers te zijn, moet ik de aandacht er op vestigen, dat het hier een kwestie van nuance betreft, die ik echter van belang acht, in verband met de zeer onbevredigenden toestand, die er momenteel hier te lande, wat betreft de onderhavige rechtsmaterie, bestaat. Ook de schrijvers wijzen verschillende malen op die rechtsonzekerheid.

Zoo lees ik op pag. 59:

„De c.v. is een min of meer hybridische figuur. Omtrent de meest belangrijke juridische karakertrekken bestaat verschil van gevoelen. Wij hebben hierop reeds gewezen. De bezwaren, die hieruit voortspruiten, zijn weliswaar voor een groot gedeelte te ondervangen door een behoorlijke contractuele regeling, doch voor den financieelen deelnemer blijft de c.v. iets griezeligs behouden. Men weet niet precies, wat men eraan heeft, welke rechten de rechter aan den commanditair vennoot zal toekennen.”

Op pag. 119 wordt dit nog eens met andere woorden herhaald. Schrijvers hadden hier gevoeglijk aan kunnen toevoegen, dat die onzekerheid niet alleen bestaat op civielrechtelijk gebied, maar evenzeer op fiscaalrechtelijk gebied.

In de voetnoten bij de concept-statuten komt die onzekerheid mede tot uitdrukking; ik noteer daaruit de volgende zinsneden:

„Hieromtrent bestaat echter geen eenstemmigheid”;
„In hoeverre een dergelijke bepaling eenig rechtsgevolg heeft, is, gezien het arrest van den H. R. van 1937, dubieus”;

„Intusschen brengt de salariering van vennoten fiscaal een dubium mede”;

„Mocht de fiscus deze redeneering niet volgen.....”;

„In de opvatting van den H. R. is in dit geval een verblijvingsbeding op zijn plaats”;

„Uitgaande van de gemeenschappelijkheid van het vermogen, levert de overdracht moeilijkheden op, speciaal indien in de vennootschap onroerend goed aanwezig is”;

„Tevens wordt hiermede wellicht bereikt....”;

„Ten aanzien van den commanditair is dit dubieus”;

„In de litteratuur wordt dit betwist”.

Ook elders in het werkje blijkt, dat men in de behandelde stof tal van rechtsverhoudingen aantreft, waaromtrent met geen enkele zekerheid valt te zeggen, hoe de civiele c.q. de fiscale rechter bij geschil erover zal oordeelen.

Als ik mij er toe zet om opmerkingen van juridisch-technischen aard, waartoe het werkje mij aanleiding geeft, neer te schrijven, dan kom ik voor hetzelfde probleem te staan, als waarvoor de schrijvers stonden. Is het mogelijk de soms zeer subtiele rechtskwesties, civielrechtelijke zoowel als fiscaalrechtelijke, die zich hier voordoen, te behandelen, zoo, dat ook de niet juridisch geschoolde lezer er iets aan heeft? Ik geloof, dat zulks zeer moeilijk is, omdat de geschilpunten, die in deze de aandacht van de rechtswetenschap hebben, diep steken, om het zoo eens te zeggen.

De commanditaire vennootschap.

Neem ik daartoe als voorbeeld het bekende arrest van den Hoogen Raad d.d. 4 Januari 1937 (N.J. 1937, No. 586), waaraan ook de schrijvers zeer terecht de noodige aandacht besteedden. Kort samengevat komt dit arrest hierop neer: volgens den H. R. is er bij een c.v. met één beheerenden vennoot geen gemeenschappelijk eigendom en geen afgescheiden vermogen. Den juridisch niet geschoolden lezers van dit blad zal dit weinig zeggen. Het wordt er niet beter op als men stelt, dat de H. R. daarmede beslist heeft, dat ons wettenrecht de openbare c.v. niet kent en alleen de zgn. stille vennootschap³⁾.

Iets meer begrip zal men vermoedelijk bijbrengen als men stelt, dat de H. R. daarmede heeft uitgemaakt, dat de commanditaire vennoten geen vennoten, maar schuldeischers met winstrechten zijn en de beheerende vennoot de eigenaar is van het in gemeenschap gebrachte vermogen. Dit zal men aanvoelen, maar ook de consequenties ervan? De belangrijkste civielrechtelijke consequentie is, dat de privé-schuldeischers van den beheerenden vennoot dezelfde rechten als de zaak-crediteuren en de commanditaire vennoten hebben. M.a.w., neemt men als commanditaire vennoot deel in een c.v., waarvan de beheerende vennoot een goed koopman is, die in zijn privé-leven nogal gemakkelijk zijn geld uitgeeft of speculeert (in feite een nogal voorkomende figuur), dan kunnen de commanditaire vennoten en ook de zaak-crediteuren daarvan de dupe worden. Een weinig aantrekkelijke positie, vooral als men daarbij bedenkt, dat die privé-schulden van den beheerenden vennoot kunnen ontstaan uit onrechtmatige daad (bijv. aanrijding), dat er bij huwelijksmoeilijkheden van den beheerenden vennoot maritaal beslag kan worden gelegd op de activa der vennootschap e. d. Ik vermoed, dat een advocaat of een notaris, die een cliënt, die hem komt raadplegen over zijn positie als commanditaire vennoot, op deze consequenties wijst, dien cliënt den schrik om het hart doet slaan.

Direct dringt zich hier de vraag op, of partijen in hun vennootschapscontract kunnen overeenkomen, dat er wel een extern afgescheiden gemeenschappelijk vermogen zal zijn. Men kan argumenten voor een bevestigende beantwoording aanvoeren, maar er kan op grond van het arrest van 4 Januari 1937 ook anders over gedacht worden. Voor een practisch denkend koopman is deze twijfel reeds voldoende om naar een andere, meer zekerheid biedende oplossing te zoeken.

Welke zijn voorts de consequenties van het arrest bij een c.v. met meer beheerenden vennoten? Dan is er in elk geval wel een afgescheiden zaakvermogen, want de beheerende vennoten vormen onderling een v.o.f., die, naar vrijwel algemeen wordt aangenomen, en sinds 1889 vaste rechtspraak is, een afgescheiden vermogen heeft, waartoe dan uiteraard ook behoort datgene, wat de commanditaire vennoten inbrachten. Maar welke zijn dan

³⁾ Men mag zich afvragen, of het wel verantwoord is hier nog te spreken van een vennootschap.

de rechten van die commanditaire vennoten? Zijn zij mede-eigenaar van dat afgescheiden vermogen of louter schuldeischers met winstrechten? Ik vermoed in de gedachtegang van den H. R. louter schuldeischers.

Wat is voorts de juridische draagwijdte van een in de c.v.-acten veelal voorkomend voorschrift, dat voor bepaalde beschikkingshandelingen (b.v. verkoopen van onroerend goed; transacties, waarbij een geldbedrag betrokken is, dat een bepaalde grens te boven gaat, enz.), de toestemming van de commanditaire vennoten noodig is? Heeft zoo'n voorschrift externe werking of slechts interne werking? M. a. w., is een verkoop van een onroerend goed door een beheerenden vennoot zonder de vereischte toestemming nietig of geeft dit slechts aan de commanditaire vennoten een persoonlijk recht op schadevergoeding jegens den beheerenden vennoot, die aldus handelde? Ik ben geneigd aan te nemen, dat de laatste opvatting het meest in de lijn van de rechtspraak ligt. Voor een commanditaire vennoot een verre van aangenaam vooruitzicht, want het zal soms lastig zijn den rechter de grootte van de geleden schade duidelijk te maken. (Zou de rechter hierbij op het bestaan van een zwarte markt met zwarte prijzen mogen letten?). Neem ik eens aan, dat de commanditaire vennoot er in slaagt een bevredigend bedrag als schadevergoeding toegewezen te krijgen, dan krijgt hij dus geld van — of een (soms ten deele oninbare) geldvordering op — den beheerenden vennoot, maar het kostbare actief is men kwijt. In het huidig tijdsbestek stellig geen bijster aanlokkelijk vooruitzicht.

Zoo valt nog op tal van civielrechtelijke vraagstukken te wijzen, waaromtrent geen enkel jurist met zekerheid de oplossing, die de rechter er voor zal geven, als er overgeprocedeerd moet worden, zal kunnen voorspellen.

De c.v. en het fiscale recht; de zgn. stille vennoot.

Maar ook fiscaalrechtelijk tast men t. a. v. de positie van den commanditaire vennoot in het duister. Heeft een niet-jurist met belangstelling en begrip voor vraagstukken als de onderhavige zich begrippen als afgescheiden vermogen, rechtspersoonlijkheid, stille vennoot, e. d. eenigszins eigen gemaakt, dan zal hem, als hij ook den Leidraad op de Inkomstenbelasting eens heeft doorgenomen, in het geheugen zijn blijven hangen, dat de fiscale positie van den stillen vennoot niet ongunstig is. Deze toch wordt geacht niet opbrengst van een bedrijf (art. 17 I.B.) te genieten, maar opbrengst van roerend kapitaal (art. 31 lid 1 sub 1). De consequentie daarvan is o. m., dat de stille vennoot niet aangeslagen wordt voor de reserves, die de vennootschap maakt. Lunenberg wijst daarop ook op pag. 73 en 74 en legt daar den vinger op een door den huidige fiscalen wetgever stellig niet gewilde consequentie, t.w. dat de stille vennoot niet in de inkomstenbelasting betrokken wordt voor de open reserves, die de c.v. vormt, voordat die reserves aan hem uitgedeeld worden (bijv. eerst bij de liquidatie). M. a. w., de stille vennoot zou in de gelegenheid zijn belastingvrij reserves te vormen, zooals onder de vigeur van de div.- en tantiëmebelasting mogelijk was, een figuur, die niet geheel ten onrechte vroeger tot veel critiek aanleiding heeft gegeven.

Verderop in het werkje, op pag. 116, waar beide schrijvers vermoedelijk aan het woord zijn, wordt er m. i. terecht op gewezen, dat de stille vennoot niet lang van deze fiscale gunst zal genieten. Vermoedelijk verwachten de schrijvers, dat er op dit punt een wijziging zal komen. De vraag mag gesteld worden, of partiele wijziging van de inkomstenbelasting hiervoor wel noodig is, en of niet aangenomen mag worden, dat het fiscale begrip „stille vennoot” dusdanig geïnterpreteerd moet worden, dat een vennoot, hoe stil hij civielrechtelijk ook moge zijn, fiscaalrechtelijk niet als stille vennoot mag worden beschouwd als hij recht heeft op de open reserves. In het Besluit op de

Inkomstenbelasting wordt de stille vennoot negatief omschreven, nl. als degene, die een aandeel in de winst geniet, welk aandeel hij niet geniet als winst in den zin van art. 17. Krachtens art. 17 wordt een belastingplichtige geacht winst te genieten als het bedrijf voor zijn rekening wordt uitgeoefend. Men moet den Leidraad ter hand nemen om na te gaan, wat de wetgever daaronder heeft willen verstaan. In par. 26 wordt daarvoor als criterium gegeven: mede-gerechtigd zijn tot het bedrijfsvermogen „en dus ook tot datgene, wat van het standpunt der vennootschap bezien tot de stille reserves behoort”. In par. 36 wordt op deze kwestie teruggekomen en vermeld, dat de stille vennoot zich onderscheidt „van den gewonen vennoot, die winst geniet, en van den commanditairen vennoot, die — althans tegenover zijn medevennoten — mede-eigenaar van het bedrijfsvermogen is en dus evenzeer winst geniet”.

Hier worden dus twee criteria gegeven, die m.i. niet dezelfde zijn: enerzijds „mede-gerechtigdheid tot het bedrijfsvermogen” en anderzijds „mede-eigenaar — althans tegenover zijn medevennoten — van het bedrijfsvermogen”. (De bewoording, waarin het tweede criterium vervat is, doet vermoeden, dat den schrijver van den Leidraad bij die formulering het arrest van 4 Januari 1937 voor den geest stond). Het eerste criterium is economisch georiënteerd; men behoeft geen mede-eigenaar (ook niet in de beperkte betekenis van „intern” mede-eigenaar) te zijn om deelgerechtigd te zijn tot de stille reserves; het tweede criterium is juridisch georiënteerd. (Ik laat onbesproken de vraag, hoe men zich juridisch zoo'n intern mede-eigendom te denken heeft en of de H. R. die bij de c.v. aanwezig acht).

De interpretatie van de nieuwe belastingbesluiten.

De Leidraad is weliswaar een belangrijk ambtelijk geschrift, maar bindende kracht heeft hij niet. Het is geenszins uitgesloten, dat de rechtspraak zijn eigen weg zal gaan en het fiscaalrechtelijk begrip „stille vennoot” economisch zal interpreteren. De kans lijkt mij dan groot, dat een civielrechtelijke stille vennoot (en dat zijn bij de bestaande rechtspraak misschien wel alle commanditaire vennoten), die medegerechtigd is tot de open reserves der c.v., fiscaalrechtelijk geacht zal worden geen stille vennoot te zijn. Deze kans lijkt mij daarom groot, omdat ik mij nauwelijks kan voorstellen, dat de belastingkamer van den H. R. het zal toelaten, dat het weer mogelijk zal worden, vrij van belasting, reserves te vormen.

Het duister, waarin het fiscaalrechtelijke begrip „stille vennoot” gehuld is, leidt er onwillekeurig toe, over de oostelijke grenzen te kijken, omdat onze nieuwe inkomstenbelasting een zekere gelijkenis vertoont met de Deutsche „Einkommensteuer”. Wat dit betreft, meen ik goed te doen de aandacht van de lezers van dit tijdschrift te vestigen op het zeer lezenswaardige onderschrift van Mr. Prinsen in het „Weekblad der Belastingen” dd. 1 Januari 1944 onder een polemie, die in dat tijdschrift gevoerd is over de interpretatie van het Besluit op de Ondernemingsbelasting. Een der polemiserende schrijvers baseerde zich voor de interpretatie van dat besluit uitsluitend op de Deutsche rechtspraak. Zeer terecht wijst Mr. P., die, naar bekend is, een belangrijk aandeel heeft gehad in het totstandkomen van het desbetreffende besluit, er op, dat het niet aangaat het Besluit op de Ondernemingsbelasting te interpreteren aan de hand van Deutsche rechtspraak en vakliteratuur, omdat, niettegenstaande de gelijkenis tusschen dit Besluit en de Deutsche „Gewerbesteuer”, het Besluit op de Ondernemingsbelasting daarvan geen vertaling is. „Het kan uiteraard uit een wetenschappelijk oogpunt van belang zijn,” aldus Mr. P., „kennis te nemen van buitenlandsche doctrine en rechtspraak, doch men, vergeet nimmer, dat deze niet meer dan instructieve waarde heeft. Een Nederlandsch besluit moet in verband met de hier te

lande heerschende inzichten en bestaande feitelijke omstandigheden worden uitgelegd; buitenlandsche rechtspraak en administratieve beslissingen hebben daarvoor geen dwingende kracht.”

Dit lijkt mij ook geheel van toepassing op onze nieuwe inkomstenbelasting en stellig wat betreft het onderdeel, dat het onderwerp is van dit artikel. Het Deutsche vennootschapsrecht heeft, hoe autonoom het belastingrecht ook moge zijn, op de Deutsche belastingverordeningen en rechtspraak een grooten invloed. Het Deutsche vennootschapsrecht wijkt van het onze te veel af om niet met groote voorzichtigheid bij het raadplegen van fiscale rechtspraak daar te lande te werk te gaan.

Ik geloof zelfs, dat de moeilijkheden, waarop men hier te lande thans stuit, bij de keuze van de juiste ondernemingsvorm, voor een groot deel veroorzaakt zijn door het feit, dat men met te gering begrip voor de Nederlandsche toestanden het belastingrecht naar Duitsch voorbeeld heeft omgebogen.

Raadpleegt men, met de reserves in het voorafgaande verrat, de Deutsche rechtspraak en literatuur met betrekking tot het begrip „stille vennoot”, dan blijkt, dat het fiscale begrip „stille vennoot” sterk economisch georiënteerd is. „Stille vennoot” is degene, die niet „Mitunternehmer” is; de vraag of „Mitunternehmerschaft” aanwezig is, „ist nicht nach rechtlichen, sondern nach wirtschaftlichen Gesichtspunkten zu entscheiden” (RSt.Bl. 33, pag. 990). Het fiscaalrechtelijke begrip „stille vennoot” is dus een caoutchouc-begrip.

De c.v. op aandelen.

Uit het voorafgaande moge blijken, dat het civielrechtelijke begrip „stille vennoot” niet dekt het fiscaalrechtelijke begrip. Ook het civielrechtelijk begrip c.v. op aandelen dekt niet het fiscaalrechtelijk begrip; ook schrijvers wijzen daarop. Civielrechtelijk wordt, ter onderscheiding van een c.v. op aandelen, gewoonlijk (ons wetboek kent de c.v. op aandelen niet!) een formeel criterium aangelegd, t.w. het al of niet verdeeld zijn van het kapitaal in gelijke deelen, zooals dit bij de n.v. het geval is. Fiscaalrechtelijk tastte men oorspronkelijk in het duister, wanneer een c.v. al of niet als een c.v. op aandelen moet worden aangemerkt, hetgeen van groot belang is, daar een c.v. op aandelen aan de vennootschapsbelasting onderhevig is. De Eerste Aanvullingsbeschikking Vennootschapsbelasting (en niet de Eerste Uitvoeringsbeschikking, zooals Lunenberg abusievelijk op pag. 82 vermeldt) bracht de gewenschte zekerheid door in art. 1 lid 2 voor te schrijven, dat onder een c.v. op aandelen voor de toepassing van de vennootschapsbelasting verstaan moet worden een c.v., waarbij toetreding of vervanging van commanditaire vennoten anders dan krachtens vererving of legaat kan plaats vinden, zonder uitdrukkelijke toestemming van alle vennoten, beheerende zoowel als commanditaire. Hier wordt dus een materieel criterium gegeven, waarbij m.i. terecht de scheidingslijn getrokken is over het al of niet overheerschen van het persoonlijk element ten opzichte van het kapitaalelement.

Het Besluit op de Dividendbeperking, dat ook op de c.v. op aandelen van toepassing is, kent geen omschrijving van het begrip c.v. op aandelen. Lunenberg trekt daaruit de conclusie, dat hier dan het civielrechtelijke criterium moet worden aangelegd. Hij kan gelijk hebben, maar ik zou toch zeer bevreesd zijn een c.v. op aandelen, in den zin van het Besluit op de Vennootschapsbelasting, met een aandelenkapitaal grooter dan f 500.000,—, het advies te geven zich van het Dividendbeperkingsbesluit niets aan te trekken.

In een volgend artikel zullen eenige andere in het onderhavige werkje aangerode punten worden behandeld

Mr. Dr. E. TEKENBROEK.

INGEZONDEN STUKKEN.

COÖRDINATIE VAN LANDBOUW- EN INDUSTRIEPOLITIEK.

Ir. A. Vondeling schrijft ons:

In de „E.-S.B.” van 15 en 22 December 1943 heeft Mr. P. A. Blaisse onder bovengenoemden titel belangwekkende beschouwingen gegeven over de sinds 1938 gevoerde overheidspolitiek met betrekking tot het economische leven. Op een belangrijk punt van zijn betoog is hij echter het slachtoffer geworden van een onjuistheid in één van de geraadpleegde bronnen. Wij bedoelen de studie van Ir. Stevens, aangehaald op bladzijde 408, tweede kolom, en verschenen als No. 174 van de publicaties van het Nederlandsch Instituut voor Efficiency. Ir. Stevens geeft hierin kostprijsberekeningen van melk, gewonnen op verschillende boerderijen in de zeeleigebieden van ons land in het boekjaar 1935-'36, en komt tot de conclusie, dat de kostprijs toeneemt met een stijgende melkproductie per koe aan de hand van de volgende cijfers:

Melkproductie per koe	Productiekosten excl. arbeid - bedrijfsleider	Aantal boerderijen
3.500—4.000 kg	4,00	7
meer dan 4.000 kg ..	4,03	10
minder dan 3.500 kg	3,59	11

Daar wij in een niet-gepubliceerd onderzoek tot andere resultaten kwamen, is de berekening van Ir. Stevens door ons gecontroleerd, uitgaande van hetzelfde grondmateriaal. Het bleek ons toen, dat een storende fout was blijven staan. Wij laten de juiste cijfers hier volgen:

minder dan 3.500 kg	4,00	7
3.500—4.000 kg	4,03	10
meer dan 4.000 kg	3,59	11

De conclusie van Ir. Stevens had dus moeten luiden, dat er een tendens bestaat in de richting van dalende kosten bij toenemende melkproductie per koe. Deze conclusie zou echter evenmin geoorloofd zijn geweest, daar Ir. Stevens bedrijven uit verschillende streken van ons land heeft samengebracht. Bovendien zijn van de 16 onderzochte bedrijven met een melkproductie van meer dan 4.000 kg per koe 5 schijnbaar zonder redenen buiten de berekening gehouden. Hadde alle 16 bedrijven tot de berekening van den gemiddelden kostprijs bijgedragen, dan had het resultaat niet 3,59 moeten zijn, doch 3,90 cent/kg.

Ook op andere plaatsen van de studie van Ir. Stevens zijn fouten in de berekeningen gemaakt, zoodat men goed doet dit cijfermateriaal met voorzichtigheid te gebruiken. Het is hier niet de plaats deze gebreken aan het licht te brengen¹⁾. Wel meenen wij goed te doen er op te wijzen, dat uit boekhoudkundig materiaal, verzameld in de jaren 1937, 1938, 1939 en 1940, duidelijk blijkt, dat met het toenemen van de melkproductie per koe de kostprijs van een kg melk daalt. De Regeering had het dus bij het rechte eind, toen zij verkondigde, dat een beperking van de melkproductie met toenemende kosten per kg melkvee gepaard zou gaan. Zij kon dit echter destijds niet aan de hand van cijfers uit de practijk duidelijk maken. Pas omstreeks 1937 kon zij beschikken over een gering aantal tamelijk deugdelijke kostprijsberekeningen van melk. Om onze bewering te staven volgen nog enkele berekeningen over het boekjaar 1939-'40 (zie bovenaan volgende kolom).

In de weidegebieden van Utrecht en Zuid-Holland is de tendens gelijk gericht, alhoewel de verschillen daar dikwijls minder groot zijn, mede tengevolge van de methode van berekening, welke afwijkt van het systeem, beschreven

¹⁾ In een publicatie van mijn hand zal één en ander uitgebreider worden aangetoond.

Bedrijven, gelegen in de klei-weidestreek van Friesland:

Opbrengst per koe in kg melk, bevattende 3,3 % vet	Kostprijs per kg op bedrijven van:		Aantal bedrijven	
	20—30 ha	30 ha en grooter		
beneden 4.000	5,93	5,56	7	7
4.000—4.500	5,26	5,25	18	11
boven 4.500	4,77	4,78	12	10

Een aantal bedrijven van 20—30 ha, gelegen in Overijssel, geeft het volgende beeld:

beneden 3.250	6,04	6
3.250—3.750	5,45	14
boven 3.750	5,35	7

door Ir. Stevens in zijn reeds genoemde publicatie. De door den bedrijfsleider zelf verrichte handenarbeid is o.a. tegen kostprijs gewaardeerd en in de berekeningen over de laatste drie boekjaren opgenomen. Deze berekeningen werden uitgevoerd door den Accountantsdienst van het Departement van Landbouw en Visscherij met medewerking van de Afdeling IIB van de Directie van den Landbouw.

Daar zich ook het Landbouw-Economisch Instituut reeds enkele jaren op het terrein van de kostprijsberekeningen van landbouwproducten heeft bewogen, is het vrijwel zeker, dat de lacune, waarover Mr. Blaisse spreekt op bladzijde 409, eerste kolom, zoodra meer normale verhoudingen zijn ingetreden, zal zijn opgevuld. Dat deze lacune vóór 1937 heeft bestaan, willen wij hiermee niet ontkennen. Of deze leegte in de industrie geheel ontbrak of eventueel spoedig zal ontbreken, betwijfelen wij echter ten zeerste, gezien het karakter van de industriele productie met haar groote rivaliteit tusschen de bedrijfsgeenooten. Deze rivaliteit en de uitvloeisels daarvan zullen tevens wel mede van invloed zijn geweest op het feit, dat een „steunverleening”, als voor den landbouw heeft gegolden, destijds nog niet in de industrie kon worden toegepast.

Van deze gelegenheid zou ik nog gaarne gebruik maken om te wijzen op enkele onvolkomenheden in het betoog van Mr. Blaisse, die uitgaat van de m.i. juiste stelling, dat de economische politiek moet trachten te komen tot een zekere evenwichtigheid in de bescherming van heterogene belangen, uit rechtvaardigheidsoverwegingen en ter verzekering van een harmonische ontwikkeling. De schrijver meent, dat de Overheid hierin niet is geslaagd. Vóór 1940 niet, doch vooral tijdens den oorlog niet. In beide perioden zou de landbouw ten opzichte van de industrie bevoorrecht zijn. Vóór het uitbreken van den oorlog vooral, omdat de productie van den landbouw niet werd ingekrompen, en thans, omdat de geldelijke inkomsten te hoog zouden zijn en het keurslijf van voorschriften te los gereg. Althans, zoo meen ik den gedachtengang van den schrijver wel kortweg te mogen formuleeren.

Ik zou hieromtrent gaarne het volgende willen opmerken, zonder daarmee het overheidsbeleid te willen goedkeuren:

1e. Inkrimping van de landbouwproductie zou de werkgelegenheid hebben verminderd en de reeds groote werkloosheid ten plattelande hebben doen toenemen.

2e. Door de inkrimping in een tijd van permanent oorlogsgevaar zou de voedselvoorziening tijdens een te verwachten oorlog zeer moeilijk worden. Het is thans voor ons volk waarschijnlijk een geluk, dat bij het uitbreken van den oorlog de landbouw nog zoo intensief werd beoefend.

3e. Tengevolge van een productieverlaging zou de

agrarische stand met een nog lager levenspeil genoeg hebben moeten nemen dan reeds het geval was.

Om vast te stellen, welke bedrijfstak, landbouw* of industrie, het meest door de depressie is getroffen, gaat Mr. Blaisse het verloop van de bijdragen tot het nationaal inkomen na van 1929 af. Van belang is echter ook, hoe hoog dat inkomen aan het begin van de periode per inkomenstrekker was, hoe het verdeeld was over de groepen (Staat, kapitaalverschaffer, ondernemer, arbeider) en hoe die verdeling zich in de periode wijzigde. Het wil mij voorkomen, zonder daarvoor op zoo korten termijn deugdelijke cijfers te kunnen geven, dat een vergelijking tusschen landbouw en industrie niet ten gunste van eerstgenoemde zou uitvallen.

4e. Dat in den landbouw zoo sterk is ingegrepen, vooral wat de prijszetting betreft, terwijl Mr. Blaisse meent (ten onrechte!), dat de industrie zich op dit punt zelf maar moest zien te redden, komt vooral voort uit de omstandigheid, dat het marktmechanisme voor agrarische producten — die aan een zeer onelastische vraag onderhevig zijn — veel slechter werkt dan voor industriele producten. Het inkrimpen van de productie gaat in den landbouw ook veel „moeilijker” dan in de meeste takken van industrie. Het braak laten liggen of onvoldoende bewerken van land doet dit direct geweldig in waarde dalen.

Dit wat de vooroorlogsche politiek betreft. Het betoog van Mr. Blaisse over de thans tusschen landbouw en industrie bestaande tegenstelling zal velen toch wel verrast hebben.

a. Het is geheel onjuist te meenen, dat het keurslijf van bepalingen en voorschriften in den landbouw eenigszins lossere geregen zou zijn sinds de bezetting. Het tegendeel is natuurlijk waar! Mr. Blaisse gaat kennelijk weinig den boer op!

In de veehouderij heeft men bijv., evenzeer als in de industrie, te maken met gebrek aan materiaal, leegloop, kostprijsberekeningen, die het maken van winst uitsluiten (vleeschprijzen!), enz. Men denke toch niet te licht over de moeilijkheden van den kleinen veehouder, die vroeger zijn arbeidskracht productief trachtte te maken door het houden van kippen en varkens en het zeer intensief voeren van de melkveehouderij. Wel zijn de prijzen van vele producten sterk verhoogd (ongeveer verdubbeld), doch hier staat tegenover een geweldige daling van den omzet en een inkrimping van het reële kapitaal, dat in de „E.-S.B.” van 22 Dec. jl. op f 531 millioen werd geschat. Er is geen sprake van, dat, met name de agrariërs op de van nature onvruchtbare gronden, een groot inkomen hebben, afgezien van de enkele zwarte broeders.

b. Mr. Blaisse besluit zijn artikel met den wensch, dat in de toekomst industrie en landbouw tot op zekere hoogte volgens dezelfde principes gereguleerd mogen worden en mede daardoor den steun aan den één zoo min mogelijk ten koste van den ander komt. Wanneer hij daarmee bedoelt, dat in de toekomst aan alle deelnemers in doelmatig ingerichte industriele en agrarische bedrijfshuishoudingen een behoorlijke en niet al te zeer uiteenlopende belooning moet worden gewaarborgd, dan zijn wij het eens. De vooruitgang zal dan echter op het platteland relatief het grootst worden.

Een onjuistheid, welke niet zoo zeer terzake doet, is de meening, dat sinds tientallen jaren zich hier te lande een tendens tot verkleining van de bedrijfseenheid in den landbouw zou voordoen (blz. 406, tweede kolom). Niet alleen is de gemiddelde oppervlakte van het landbouwbedrijf in de laatste twintig jaar iets toegenomen, doch de bedrijfsgrootte is ook door stijgende intensiteit aanzienlijk in positieven zin beïnvloed. Dr. Hofstee heeft over het verloop van den bedrijfsomvang, gemeten naar de oppervlakte, sprekende cijfers gegeven in het „Tijdschrift voor Economische Geografie” (Jrg. 33, No. 2 en 8; Jrg. 34, No. 1).

31 December 1943.

Naschrift.

Het eerste deel van de beschouwing van Ir. Vondeling richt zich niet tegen schrijver dezes, maar tegen de publicatie van Ir. Stevens. Weliswaar heb ik deze publicatie aangehaald, maar meer bij wijze van illustratie, teneinde de onzekerheid, welke er ten aanzien van dit onderdeel van het kostprijsvraagstuk bestaat, in het daglicht te stellen en uiteraard zonder een eigen meening over dit zeer gecompliceerde technische probleem te poneeren. Het is mij dan ook niet duidelijk, hoe Ir. Vondeling er toe komt de conclusie van Ir. Stevens voor een „belangrijk punt van het betoog” aan te zien. Ik zou integendeel willen stellen, dat het voor mijn beschouwingen onverschillig is, of Ir. Stevens dan wel Ir. Vondeling in deze materie het gelijk aan zijn zijde heeft, *mits* zulks maar onomstootelijk wordt vastgesteld en uit het wetenschappelijk onderzoek een vaste richtlijn voor de Regeeringspolitiek wordt geboren. Dat men op het oogenblik hier te lande nog steeds niet zoo ver is, schijnt ook Ir. Vondeling niet te willen ontkennen. Er bestaat hier een achterstand op het gebied van het kostprijsonderzoek in den landbouw. Ir. Vondeling en ondergeteekende zijn het dus eens ten aanzien van de wenschelijkheid deze lacune op te heffen en gaarne zij acte genomen van zijn meening, dat wij bij herstel der normale verhoudingen zoo ver zullen zijn.

Zonder uiteraard te willen beweren, dat de industriele kostprijsanalyse over het geheele gebied de volmaaktheid heeft bereikt, geloof ik toch wel, dat strijdfragen als de onderhavige op industrieel terrein geen langen levensduur zouden hebben, daar zij al heel spoedig aan de hand van cijfers zouden kunnen worden beslecht. Ik kijk eenigszins op van het vermoeden, door Ir. Vondeling uitgesproken, dat de onderlinge rivaliteit in de industrie mede is verantwoordelijk geweest voor het dualisme in de economische politiek. Tot nog toe was er nl. van landbouwzijde steeds op gewezen, dat de landbouw achterstand bij de industrie met haar sterke kartelleering. Vandaar, dat de landbouw behoefte had aan een steunverleening, welke dit verschil zou compenseeren. Ook de Commissie van Loon heeft zich — m.i. ten onrechte — vatbaar getoond voor dit argument.

Alvorens op de vier punten in te gaan, welke Ir. Vondeling ontwikkelt in zijn verder betoog, wil ik er nog even op wijzen, dat zijn résumé ons standpunt niet geheel recht doet wedervaren. Dezerzijds bestaat niet de meening, dat de landbouwinkomsten „te” hoog zijn en het keurslijf van voorschriften „te los” is geregen. Slechts heb ik willen laten uitkomen de onevenwichtigheid, welke er tusschen landbouw en industrie was geschapen.

Wat nu betreft de afzonderlijke punten van Ir. Vondeling het volgende:

1. De inkrimping van de landbouwproductie zou de werkgelegenheid in den landbouw inderdaad hebben verminderd. Hoe ernstig ook, toch moet worden bedacht, dat men bij de industrie zeer bewust niet voor deze consequentie is teruggeschrokken, indien men om andere redenen een handhaving van het productiepeil niet mogelijk of wenschelijk achtte. Voorts valt niet te ontkennen, dat in bepaalde gevallen de industriele werkgelegenheid is opgeofferd aan de agrarische.

2. Inderdaad heeft ons volk, achteraf gezien, hier en daar geprofiteerd van de uitbreiding van den landbouw. Dit is, laten wij eerlijk zijn, niet de opzet geweest. Met uitzondering misschien van de laatste jaren vóór den oorlog, heeft een dergelijke opzet bij het voeren van de landbouwcrisispolitiek niet doelbewust vooropgestaan. Ware dit niet zoo, dan zou men ten aanzien van een belangrijk onderdeel als de veehouderij, als ook de pluimveestapel, waarvan van tevoren kon worden vastgesteld, dat zij in oorlogstijd haar oude peil niet zou kunnen handhaven, wel een geheel anderen koers hebben gevolgd.

3. Ook ik beschik niet over cijfers, als hier door Ir. Von-

MAANDCIJFERS

EMISSIES IN JANUARI 1944 (CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK).

Aand. obl. conv.	Naam	Groep	Emittent	Rente	Koers	Nom. bedrag	Reël bedrag
Aand. Conv.	„De Wereldhaven” Par. v/d. H. Theresia	Diversen	„De Wereldhaven”	—	100	f 500.000	f 500.000
Conv.	Armbest. v/d. H. Willibrordus	Diversen	Haagsche Bankvereen.	3½	100	„ 365.000	„ 365.000
Aand. Obl.	Kunstsijdespinn. Nijma	Diversen	Haagsche Bankvereen.	3½	100	„ 535.000	„ 535.000
Aand. Obl.	Houth. v/h. v. Wessens en Co.	Industrie	Twentsche Bank	—	150	„ 1.650.000	„ 2.475.000
Obl.	Gem. Rotterdam	Handel	Robaver	—	135	„ 200.000	„ 270.000
Aand. Conv.	Visscherij Mij. Kennemerland	Gemeenten	Ned. Middenstandsbank	3½	100	„ 7.000.000	„ 7.000.000
		Diversen	Ingwersen en Co.	—	130	„ 147.500	„ 191.750
Aand. Obl.	totaal					„ 2.497.500	„ 3.436.750
Conv.	„					„ 7.000.000	„ 7.000.000
Totaal	„					„ 900.000	„ 900.000
						„ 10.397.500	„ 11.336.750

deling bedoeld. Waar echter sinds enkele tientallen jaren het accr in den industrieelen sector grooter pleegde te zijn dan in den landbouwsector, geloof ik niet, dat dergelijk cijfermateriaal veel aan onze conclusies zou kunnen afdoen.

4. Speciaal in mijn tweede artikel ben ik breedvoerig op het verschil in marktmechanisme en in aanpassingsvermogen van de landbouwproductie ingegaan. Geen enkel nieuw gezichtspunt wordt door Ir. Vondeling aangegeven. Ik kan dit deel dus gevoegelijk laten rusten.

Op een belangrijk punt zou ik echter willen wijzen, vooral op grond van de omstandigheid, dat ik de laatste jaren, misschien meer dan vroeger, juist wel contact heb met den agrarischen producent! Ir. Vondeling heeft mijn bedoeling geheel verkeerd begrepen, ondeling hij leest, dat het keurslijf van den landbouw sinds de bezetting lossen zou zijn gegaan. Ik heb slechts tot uitdrukking gebracht, dat sinds den oorlog de druk op de industrie veel meer is verzward dan die op den landbouw en dat diensgevolg de landbouw, *vergeleken bij de industrie*, er *relatief* op is vooruit gegaan. Natuurlijk onderschat ik niet in het minst de moeilijkheden, waarmede onder de huidige omstandigheden ook de landbouw heeft te worstelen; de bedrijfsinkrimping, met name in de veehouderij, heeft maar al te pijnlijke gevolgen. Zou men hem in dit opzicht op één lijn kunnen stellen met een groot deel van de industrie, dan mag aan de andere zijde echter niet worden vergeten, dat er hiertegenover bij den landbouw, althans gedeeltelijke, compensaties bestaan in den vorm van aantrekkelijke prijszetting, scheurpremie, grootere bedrijfsvrijheid, welke compensaties de industrie ten eenenmale mist.

Met de laatste sub b genoemde conclusie van Ir. Vondeling kan ik mij voor een groot deel vereenigen. Het streven na den oorlog zal inderdaad moeten gaan in de richting van een rechtvaardige beloning van landbouw en industrie. Is Ir. Vondeling het echter ook met mij eens, wanneer ik stel, dat een gesteunde landbouw geen aanspraak kan maken op een gelijke beloning als de industrie, indien zulks zou gaan ten koste van de industrie, wier na-oorlogsche ontwikkeling van de grootste betekenis zal zijn voor de werkgelegenheid en de deviezenpositie van ons land?

Van de discussie over het vraagstuk van de bedrijfs-grootte in het Tijdschrift voor Economische Geografie, waarnaar Ir. Vondeling verwees, heb ik met veel belangstelling kennis genomen. Het betoog van Dr. Hofstee, die scherpzinnige argumenten aanvoert, is zeker belangrijk, al is hiermede het laatste woord nog niet gesproken. Het zal mij wel niet euvel worden geïnd, dat ik ten aanzien van deze kwestie heb gezeild op het kompas van de kenners van de Nederlandsche landbouweconomie, zooals Bordewijk, Frost en Minderhoud.

Mr. P. A. BLAISSE.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP
ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID

Tabak. Mededeeling inzake het verbod van uitvoer voor tabaksproductensurrogaten naar Duitschland. (E. V. No. 34; blz. 928).

Textiel. Beperking van de aflevering en verzending van textielproducten. (E. V. No. 34; blz. 927).

Turf. Wijziging van de turfproductiebeschikking 1942. (E. V. No. 34; blz. 926).

Verpakkingsvoorschriften. Voorschriften inzake het gebruiken van papier en carton voor verpakking van aan verbruikers te leveren artikelen. (E. V. No. 34; blz. 921).

Verzekering. Verbod van assurantiebemiddeling voor niet bij de betrokken bedrijfsorganisatie aangesloten personen. (E. V. No. 38; blz. 1040).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING

Groenten en fruit. Beperking van het verzenden van

MAANDCIJFERS.

GECOMBINEERDE MAANDSTAAT VAN DE VIER NEDERLANDSCHE GROOTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSCHE BEDRIJF DER NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

(In miljoenen guldens)	Nederl. Banken		Nederl. Banken en Ned. Handel-Mij.	
	31 Dec. 1943	31 Jan. 1944	31 Dec. 1943	31 Jan. 1944
Activa:				
Kas, kassiers en daggeldleeningen	219	272	262	329
Ned. schatkistpapier	1008	1008	1191	1193
	1227	1280	1453	1522
Ander overheidspapier	24	23	27	27
Wissels	2	2	8	8
Bankiers in binnen- en buitenland	68	68	90	91
Prolong. en voorsch. op effecten	34	31	45	43
	128	124	170	169
Debiteuren	136	135	173	172
Effecten en syndicaten	12	12	20	19
Deelnemingen (incl. voorschotten)	11	11	23	23
	159	158	216	214
Gebouwen	13	13	17	17
Diverse reken. (incl. overl. posten)	1	—	1	—
Belegde bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1542	1589	1871	1936
Passiva:				
Crediteuren	1145	1178	1387	1441
Wissels	—	—	—	—
Deposito's op termijn	123	125	152	153
Kassiers en genom. daggeldleeningen	—	—	—	—
Diverse rekeningen	17	29	23	33
Bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	13	13	13
	1299	1346	1576	1641
Aandeelenkapitaal	170	170	210	210
Reserve	73	73	85	85
	1542	1589	1871	1936

groenten en fruit, met name voor pakketzendingen van kleinhandelaren aan consumenten. Verordening inzake den opslag van appels en druiven van den oogst 1943. (E. V. No. 38; blz. 1037 en 1045).

Landbouw. Besluit inzake bestemming van pootaard-appelen van den oogst 1943. Met ingang van 1 Januari 1944 zijn de P.I.C.A.'s opgeheven, daar hun werkzaamheden zijn overgenomen door de Aan- en Verkoopbureaux van Akkerbouwproducten (P.A.V.A.'s), terwijl ook de Landbouw-crisisorganisaties per dien datum worden opgeheven. (E. V. Nos. 34, 36 en 37; blz. 936, 978 en 1010).

Sierteelt. Besluit inzake beperking van het als bedrijf telen van en verhandelen van voortkweekingsmateriaal van boomkwekerijgewassen tot bij den Nederlandschen algemeenen keuringsdienst voor boomkwekerijgewassen aangeslotenen, met het oogmerk de kwaliteit van boomkwekerijgewassen te verbeteren. (E. V. No. 35; blz. 964).

Suikerbieten. Vaststelling van de zgn. teeltpremies voor suikerbieten op 1,4 kg per 1.000 kg geteelde en aan de suikerfabrieken afgeleverde suikerbieten. Zooals bekend, moet de helft van de toewijzing onder het oogstpersoneel worden verdeeld. (E. V. No. 35; blz. 964).

Surrogaten. Voor de bereiding van koffiesurrogaaf mogen vanaf 12 December 1943 volgens besluit van het Departement van Sociale Zaken worden gebruikt: gerst, veldboonen, erwten, cichorei en/of witlofpeekoffie. In afwijking van de vorige beschikking zijn thans eikels en tulpebollen niet onder de bestanddeelen opgenomen. Het plukken en verzamelen van bladeren is, onder bepaalde voorwaarden, vrijgegeven met ingang van 25 October 1943. (E. V. Nos. 35 en 38; blz. 954 en 1045).

Vee. Tijdelijke sluiting der rundveemarkten i. v. m. de

December-inventarisatie. Regeling inzake afgifte van geleidebiljetten voor schapen. (E. V. Nos. 35 en 36; blz. 964 en 984).

Veevoeder. Vaststelling van de verordening natte pulp 1943, waarbij o.m. de inlevering aan het Bedrijfschap voor hooi, stroo en ruwvoeder wordt geregeld. (E. V. No. 35; blz. 964).

Vlas. Besluit inzake het verplicht repelen van stroovlas door teler en/of handelaar. (E. V. No. 38; blz. 1045).

Voedselvoorziening. Bereidings- en afleveringsverbod voor bouillon. Bekendmaking inzake strengere overheidsmaatregelen bij overtreding van de voedselvoorzieningsbepalingen. (E. V. Nos. 35 en 36; blz. 950 en 978).

Zaden. Besluit inzake het ter beschikking houden van het Bedrijfschap voor zaaizaad en pootgoed voor akker- en weidebouw van zaden van groenvoergerassen. Bekendmaking van het Rijksproefstation voor zaadcontrole betreffende hoedanigheidseisen voor zaaizaden. (E. V. Nos. 36 en 38; blz. 990 en 1037).

Zuivel. Verordeningen inzake consumptiefelkregeling en melkstaandaardisatie. Besluit inzake de bevoegdheden van het Bedrijfschap voor Zuivel ten aanzien van de uitvoering der Warenwet 1935, zulks o.m. in verband met de overdracht van de consumptiemelkregeling van de A.V.M. aan genoemd Bedrijfschap. (E. V. Nos. 36 en 37; blz. 978 en 1010).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN

Omzetbelasting. Mededeeling inzake de heffing van de omzetbelasting, voorzover een lager tarief van toepassing is, met betrekking tot levering van het product grasmeeel. (E. V. No. 36; blz. 993).

STATISTIEKEN

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	22 Jan. 1944	31 Jan. 1944
	<i>in guldens</i>	<i>in guldens</i>
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	67.322.061,26	9.717.892,30
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	449.144,33	970.601,91
Voorschotten op ultimo Dec. 1943 aan de gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	26.048.415,97	26.048.415,97
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾ Idem voor Suriname ¹⁾ Idem voor Curaçao ¹⁾	324.193.890,93 8.703.340,08 95.986,55	324.393.890,93 8.739.340,08 97.986,55
Kasvord. wegens credietverstrekking a. h. buitenland	16.012.028,—	16.012.028,—
Daggeleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijkscomptabelen	302.812.022,20	303.520.115,34
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	151.566.710,78	152.510.434,14
Verplichtingen		
Voorschot door De Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	—	—
Voorschot door De Ned. Bank in rekg.-crt. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	6.706.000,—	6.686.000,—
Schatkistbiljetten in omloop	3.086.400.000,— ¹⁾	3.047.300.000,— ¹⁾
Schatkistpromessen in omloop	—	—
Daggeleeningen	216.192.101,—	217.432.781,—
Zilverbons in omloop	—	—
Schuld op ultimo Dec. 1943 aan de gem. wegens a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel., alsmede op die bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	3.367.587,86	189.730,96
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	650.080.333,91	644.014.058,05
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	854.648,20	854.648,20
Id. aan div. instellingen ¹⁾	446.039.095,81	451.537.095,81

¹⁾ In rekg.-crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks ondergebracht bij De Nederlandsche Bank nihil.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnent. wissels, open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h. Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeisch. schulden
14 Febr. '44	4.405.825	146.046	4.620.999	4.463.971
7 " '44	4.345.594	148.422	4.564.741	4.410.601
31 Jan. '44	4.336.282	144.988	4.553.193	4.400.802
24 " '44	4.277.620	145.646	4.492.726	4.431.668
17 " '44	4.223.864	151.469	4.447.407	4.298.622
10 " '44	4.280.231	143.678	4.396.066	4.250.078
3 " '44	4.147.220	134.220	4.362.287	4.218.856
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassig-natiën en diverse rekeningen ¹⁾	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
14 Febr. '44	3.682.381	781.546	88.124	C. 123.044	—
7 " '44	3.649.463	761.134	85.207	C. 124.480	—
31 Jan. '44	3.620.110	780.585	83.573	C. 112.384	—
24 " '44	3.552.668	788.952	82.181	C. 153.609	—
17 " '44	3.527.932	770.646	79.903	C. 178.425	—
10 " '44	3.514.600	735.167	77.396	C. 192.228	—
3 " '44	3.511.514	707.131	74.691	C. 182.234	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (d.d. 26 Juni) zijn de posten „Correspondenten in het buitenland” en „Buitenlandsche betaalmiddelen (excl. pasmunt)”, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen”, vanaf 5 Juli opgenomen onder de buitenlandsche portefeulle, in onzen staat samengevat als „deviezen”.

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(in mfl. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskreditkassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
27 Jan. '44	78.464	903	16.747	1.864	84.963	7.052	5.138
20 " '44	77.915	936	16.402	1.879	84.616	6.987	4.700
13 " '44	77.724	829	17.028	1.936	84.433	6.978	5.285
6 " '44	77.391	899	17.466	1.894	84.156	7.027	5.646
29 Dec. '43	76.983	947	16.729	1.900	83.211	7.038	5.489
8 Mei '40	23.609	5.394	595	1.480	29.806	—	990

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1943 het Jaarregister 1943, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Administratieplicht	27, 55	Prijsgeregelingen	40, 83	Vlas	41, 97
Algemeen Vestigingsverbod	55	Scheidsgerecht Voedselvoorziening	41	Voedselvoorziening	97
Ambacht	27	Sierteelt	41, 97	Zaden	41, 97
Arbeidszaken	27, 55	Steuverlening a. Stijlgelegde Bedrijven	40, 97	Zuivel	41, 97
Bank- en Credietwezen	41	Suikerbieten e. d.	41, 97		
Belastingzaken	41	Surrogaten	97		
Betalingsverkeer met het buitenland	27	Tabak	40, 96		
Groenten en fruit	96	Textiel	40, 96		
Handel	27, 55	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek	41		
Heffingen	41, 55	Tuinbouw	41		
In- en Uitvoer	26	Turf	96		
Industrie	27, 55	Vee	41, 97		
Kamers van Koophandel	40	Veevoeder	41, 97		
Landbouw	41, 97	Verpakkingsvoorschriften	96		
Monopolieproducten	55	Verzekering	96		
Omzetbelasting	41, 97	Vestigingswet Kleinbedrijf	41		
Opheffing Centrales	40	Visscherij	41		
Organisatie Bedrijfsleven	27, 83				
Pluimvee	41				

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE BOEKDRUKKERIJ H. A. M. ROELANTS — SCHIEDAM

Onze speciale afdeling: drukwerk voor contrôle en administratie, levert alle voorkomend drukwerk op dit gebied concurrerend, snel en accuraat.
Uitgifte-apparaten in groote verscheidenheid van werkwijze en capaciteit naar de behoeften van elk bedrijf.
Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies ter Uwer beschikking.

Tel. 69300
(3 lijnen)

Dr. J. R. A. Buning:

De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland

Publicatie No. 32
van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 3.65*

(voor donateurs en leden van het N.E.I. f 2,75; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE: DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM

Het volkscredietwezen in de depressie

door

**R. M. Dr. Soemitro
Djojohadikoesoemo**

Publicatie No. 34 van het
Nederlandsch Economisch
Instituut

Prijs f 5.50*

(Prijs voor donateurs en
leden van het N.E.I. f 4.10;
bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: De Erven
F. BOHN N.V. - Haarlem

DE TWENTSCHE BANK N.V.

MAANDSTAAT OP 31 JANUARI 1944

Kas, Kassiers en Daggeldleeningen	f 76.811.447,32	Kapitaal	f 40.000.000,—
Nederlandsch Schatkistpapier	„ 283.600.000,—	Reserve	„ 11.200.000,—
Ander Overheidspapier	„ 4.101.556,40	Bouwreserve	„ 1.500.000,—
Wissels	„ 627.813,52	Deposito's op Termijn	„ 52.485.799,96
Bankiers in Binnen- en Buitenland	„ 13.750.254,27	Crediteuren	„ 303.319.340,44
Effecten en Syndicaten	„ 681.384,48	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	„ 7.123.791,26
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten	„ 6.990.471,70	Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.296.324,27
Debiteuren	„ 23.628.626,98	Aandeelhouders voor Effecten in Leendepôt	„ 13.021.850,—
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	„ 1.437.376,99		
Gebouwen	„ 4.000.000,—		
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.296.324,27		
Effecten van Aandeelhouders in Leendepôt	„ 13.021.850,—		
	f 429.947.105,93		f 429.947.105,93